

Олеся КОЛОСОВСЬКА,

пошукувач кафедри історії музики Львівської національної музичної академії імені Миколи Лисенка, керівник гуртка Хмельницького палацу творчості дітей та юнацтва (Україна, Хмельницький) lesiakolosovska@mail.ru

ДО ПИТАННЯ ОСНОВНИХ СКЛАДОВИХ У РОЗВИТКУ МУЗИКАНТА-ІНСТРУМЕНТАЛІСТА В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

У статті розкриваються основні компоненти розвитку музичного сприйняття, слуху, пам'яті та мислення як необхідних ресурсів музиканта-інструменталіста. Подаються рекомендації як провідних вчених, так і авторські висновки щодо розвитку та вдосконалення пам'яті, її функції у процесі роботи над музичним твором.

Ключові слова: музичне сприйняття, музичний слух, музична пам'ять, музичне мислення.

Лит. 6.

Olesya KOLOSOVSKA,

applicant of music history department of the Lviv Mykola Lysenko National Music Academy, head of the group Khmelnytsky Children and Youth Palace (Ukraine, Khmelnytsky) lesiakolosovska@mail.ru

THE MAIN COMPONENTS IN MUSICIANS-INSTRUMENTALISTS LEARNING AND DEVELOPMENT

The basic components of musical perception, hearing, memory, thinking as instrumentalist musician indispensable resource are revealed in the article. The leading scientists recommendations and author conclusions in terms of memory function development and improvement in the work on the music context are given.

Key words: musical perception, musical ear, musical memory, musical thinking.

Ref. 6.

Олеся КОЛОСОВСКАЯ,

соискатель кафедры истории музыки Львовской национальной музыкальной академии имени Николая Лысенко, руководитель кружка Хмельницкого дворца творчества детей и юношества (Украина, Хмельницкий) lesiakolosovska@mail.ru

К ВОПРОСУ ГЛАВНЫХ СОСТАВЛЯЮЩИХ В РАЗВИТИИ МУЗЫКАНТОВ-ИНСТРУМЕНТАЛИСТОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ

В статье раскрываются основные компоненты развития музыкального восприятия, слуха, памяти и мышления как необходимых ресурсов музыканта-инструменталиста. Даются рекомендации как ученых, так и авторские выводы в плане развития и совершенствования памяти, ее функции в контексте работы над музыкальным произведением.

Ключевые слова: музыкальное восприятие, музыкальный слух, музыкальная память, музыкальное мышление.

Лит. 6.

Постановка проблеми та аналіз досліджень. Проблема розвитку музиканта має повсякчасну актуальність, оскільки навчальна програма щорічно висуває нові вимоги щодо навчання дітей, вимагаючи кращого результату за коротший час.

Процеси пам'яті, мислення, сприймання та слуху неодноразово досліджувалися різними вченими як у напрямку психології (С. Максименко, Р. Немов, М. Савчин, Л. Столяренко), так і в сфері музикознавства (В. Петрушин, Г. Ципін, Л. Маккіннон, Л. Бочкарьов).

Якщо у психологічній практиці процеси сприйняття, пам'яті, слуху (як різновид відчуттів) та мислення є психічними явищами (де розглядалися їх специфіка та закономірності), то для музичної діяльності ці процеси набувають дещо глибшого змісту. На сторінках психологічних видань знаходимо такі твердження: сприйняття – це психічний процес відображення в мозку людини предметів та явищ; пам'ять є підґрунтям психічного життя людини; мислення психологи пов'язують з мовою, вказуючи, що вона «є знаряддям формування і способом існування думки» [1, 168; 4; 6;]. Натомість для музиканта процеси сприйняття, пам'яті, слуху та мислення – це оволодіння музичною мовою, спеціальними навиками, що притаманні тій чи тій музичній діяльності, детальний аналіз музичного твору та емоційний відгук. Відтак нашу увагу привертає саме музичне сприйняття, музична пам'ять, музичний слух та музичне мислення, розуміння та розвиток яких є важливою ланкою успішного вдосконалення музиканта-фахівця.

З огляду на актуальність цієї проблеми, формується **мета** написання статті, а саме, показати, як під час навчального процесу покращити та прискорити засвоєння музичного матеріалу завдяки розвитку музичного сприйняття, слуху, пам'яті та мислення.

Виклад основного матеріалу. Головною ціллю музиканта є успішний виступ. Цьому передує важка та клопітка робота, яка займає чимало часу. На поетапному навчанні музики (музична школа, училище, інститут) у ВНЗ для музиканта-інструменталіста важливим постає розвиток його музичного сприйняття, слуху, пам'яті та мислення.

Починаючи з музичних шкіл, а подекуди і раніше – з дитячих садочків, у дитини формується музичне сприйняття, яке розвивається протягом усього життя та навчання музики. Слухаючи музичний твір, ми не виокремлюємо ритм, мелодію, штрихи, а сприймаємо його в цілому. Так, сприйняття з точки зору музичної діяльності – це розумовий та емоційний відгук, реакція свідомості на музичне виконання. Для об'єктивного розумового відгуку особистість повинна мати музичний досвід (знання творчості, жанру, епохи, стильовий напрям тощо), для емоційного ж – велике значення має тип темпераменту, характеру, склад нервової системи.

До прикладу, на початковому етапі процес сприйняття відбувається за допомогою вербальних елементів та їх значень. Так, при ознайомленні з твором нашу першочергову увагу привертає композитор та назва, що надає можливість віднести цей твір до певної категорії за стилем, жанром та епохою. Далі, заглиблюючись у зміст твору, виконавець, опираючись на набутий досвід, осягає суть музичного твору.

Слід зазначити, що розвиток музичного сприйняття відбувається поступово в синтезі вдосконалення особистості та музиканта. Однак варто цікавитись життям та творчістю композиторів, мати у своєму музичному арсеналі якнайбільше творів, віднайти особливості музичних творів, звертати увагу на прийоми музичної виразності, сформувавши власне ставлення до твору, його розуміння.

Варто пам'ятати, для досягнення кращого результату потрібно обов'язково враховувати вік, наявність чи відсутність музичних здібностей, музичний досвід тощо. Без-

заперечним є той факт, що для музичної діяльності важливим є слух, розвиток якого пов'язаний з деталізованою та змістовною роботою, адже це вміння чути музичну тканину, відчувати музичну вертикаль і горизонталь.

Особливістю музичного слуху є наявність його різновидів: *гармонічний* – вміння чути вертикальні співзвуччя; *поліфонічний* – вміння чути одночасне проведення двох та більше голосів; *звуквисотний* – вміння розрізняти звуки за властивою їм висотою, відзначимо, що виокремлюються *абсолютний музичний слух* (здатність людини точно дати визначення почутій висоті звуку) та *відносний музичний слух* (для визначення висоти ноти людина орієнтується на вихідний, відомий звук); *мелодійний* – здатність цілісно сприймати мелодію та її розвиток; *тембровий* – спроможність чути особливий характер чи забарвлення звуку, голосу чи інструменту; *ритмічний* – часова організація музичного твору.

Для розвитку чи покращання музичного слуху радимо: багаторазово прослуховувати музику, при цьому виокремлювати мелодію та супровід; вслухатись у тембральне забарвлення інструментів; викликати в уяві звучання різних інструментів та надавати їм характеристику на кшталт: різкий, м'який, присмий звук та ін.; програвати чи проспівувати мелодію з супроводом та без нього; підбирати на слух мелодійні лінії, інтервальні та акордові послідовності; транспонувати як окремі мелодійні лінії, так і фактурні епізоди; корисно вслухатись у власну гру з чітким контролем виконуваної музики.

Г. Ципін пропонує такі методи розвитку слуху: паралельна гра та дублювання голосом інструментальної мелодійної лінії; повільне читання нот з листа; проспівування вголос чи просебе одного з голосів при одночасній грі інших голосів; програвання твору від початку до кінця, концентруючи увагу на одному з голосів; повільне програвання твору з інтенсивним вслухуванням у гармонічні модифікації; підбір гармонічного супроводу під різноманітні мелодії; арпеджоване виконання на інструменті нових складних акордових структур; максимально детальна робота над твором (фразування, штрихи, динаміка, агогіка та ін.) [5, 51–67].

Музичний досвід, набутий протягом життя та навчання, зберігається та відтворюється за рахунок пам'яті. Для музиканта *пам'ять* – це швидке запам'ятовування, збереження та досконале відтворення музичного твору. Ряд психологів (С. Максименко, Р. Немов, О. Скрипченко, та ін.) виокремлюють: *процеси* (запам'ятовування, зберігання, відтворювання); *особливості* (швидкість, міцність, точність запам'ятовування); *різновиди* (за способом, за змістом, за тривалістю запам'ятовування).

Водночас у музичній діяльності важливими складовими постають: слухова (запам'ятовування відбувається за рахунок слуховий аналізаторів), зорова (за рахунок зорового каналу), рухо-моторна (музикант запам'ятовує послідовність рухів) та емоційна пам'ять (емоційний відгук на музичний твір). Для досягнення вагомого результату музикант повинен оперувати усіма її видами. На основі наукових та власних спостережень пропонуємо наступні рекомендації щодо розвитку і вдосконалення пам'яті:

- важливим є наявність зацікавленості та інтересу, які сприяють мимовільному запам'ятовуванню;
- систематичне (не механічне), багаторазове розумно зорганізоване повторення [1, 203];
- звертати увагу, яким саме чином відбувається процес запам'ятовування (що запам'яталось швидше, при яких умовах);
- згадувати, а потім і відтворювати в думках музичний твір або фрагмент з наступним порівнянням з оригіналом;

- намагайтесь надати емоційну забарвленість матеріалові, що має запам'ятатися (адже краще запам'ятовується те, що зачіпає наші емоції);
- ґрунтовний аналіз проробленої роботи допоможе більш чітко зрозуміти, що зроблено, а що потрібно допрацювати;
- робота повинна відбуватись як з інструментом, так і без нього, з нотами та без нот (для вокалістів з текстом, нотами та без них);
- важливим є відпочинок, тому не дозволяйте собі чи учневі працювати протягом тривалого часу без передиху, адже результат роботи є найкращим при наявності відпочинку.

Відповідно до наших сентенцій пропонуємо рекомендації для роботи над музичним твором і шляхи до кращого його запам'ятовування: розуміння загального плану твору (мати уявлення про те, як звучить твір, слуховий аналіз); розуміння твору (задум композитора, характер твору, власні уявлення); детальний аналіз (розбір мелодійної лінії, її напрямки, фактура, до прикладу, якщо є присутні стрибки, розуміти, який це інтервал, якщо акорди, які саме це акорди, також штрихи, ритм, тривалості та ін.); робота над особливо складними місцями (в ході роботи повертатись до важких місць окремо, бажано на «свіжу» голову, після відпочинку); повторення усього матеріалу; із закритими очима увияти та програти твір чи будь-яку його частину, як альтернатива – пограти із вимкнутим освітленням.

При наявності та розвитку зазначених нами процесів (сприйняття, слух, пам'ять), важливим є мислення, яке пов'язане з відкриттям суб'єктивно нового знання, з вирішенням завдань, з творчим «перетворенням» дійсності [3, 104]. Особливістю процесу мислення є наявність певного питання та пошуки шляхів його вирішення. Це відбувається завдяки якостям мислення, що зумовлюють його кращу продуктивність (глибина, широта, гнучкість, стратегічність, самостійність, послідовність, швидкість та критичність мислення) [1].

Музичне мислення визначається як робота над пошуком та втіленням художнього образу в музичному творі, завжди поглиблена робота відносно засобів виразності (динаміки, штрихів, темпу, агогіки та ін.). Формування музичного мислення відбувається у процесі засвоєння теоретичних та практичних (виконавських) вмінь. Для розвитку музичного мислення музикантові варто: підбирати та транспонувати знайомі мелодії; імпровізувати на будь-яку тему та вигадувати щось власне; підібрати під виконуваний твір картину (зображення) чи витвір поезії; порівнювати твори різних стилів, епох та композиторів, знаходити щось спільне, характерні особливості; проводити детальний аналіз почутої музики (жанр, яким чином проведена головна тема, за рахунок яких музичних елементів передається настрій твору, штрихи, динаміка тощо); інструментувати музичні твори та робити переклади для інших інструментів; читати, слухати спостерігати та порівнювати; збагачувати музичний досвід.

Музикант для вірного тлумачення музичного тексту повинен викинути у художній образ, осягнути його змістову форму та віднайти головний задум чи ідею композитора. Він завжди повинен знаходитись у пошуках новизни у творі для подальшого втілення її у реальність. Зазначені домінанти наштовхуватимуть митця на осмислені, продуктивні заняття, а в подальшому – на вдалий концертний або сценічний виступ.

Висновок. Ґрунтуючись на вищесказаному, можемо зробити висновок, що усі перераховані нами процеси розвиваються протягом усього життя музиканта-інструменталіста (музиканта-виконавця), а особливо в період навчання. Варто накопичувати музичний досвід (виконувати та слухати якнайбільше творів), вслухатись у виконувани

чи почуту музику, намагатися характеризувати її, аналізувати та порівнювати. Важливо чути і вслухатись, бачити і вдивлятись, осмислювати (обдумувати) навколишні події. Запорука успішного розвитку музиканта-професіонала – це розширення його кругозору засобами читання літератури, відвідування концертів, творчих вечорів тощо.

Розвиток музичного мислення, слуху, пам'яті та сприйняття музиканта-фахівця прямопропорційний до процесів розширення світогляду, вдосконалення вроджених здібностей та навиків, розвитку творчого мислення, покращення слухових і зорових якостей, психологічної підготовки. Отже, постійна робота та самовдосконалення – це запорука подальшого професійного розвитку музиканта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Максименко С. Загальна психологія : навч. пос. / С. Максименко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – Вид. 3-є, переробл. та доп. – 272 с.
2. Петрушин В. Музыкальная психология : учебное пособие [для вузов] / В. Петрушин. – М. : Академический Проект; Трикта, 2008. – 2-е изд. – 400 с.
3. Психологія : навч. посіб. / О. Винославська, О. Бреусенко-Кузнєцов, В. Злишков та ін. // [за наук. ред. О. Винославська]. – К. : Інкос, 2005. – 352 с.
4. Психологія : підручник / Ю. Трофімов, В. Рибалка, П. Гончарук та ін. // [за ред. Ю. Трофімова]. – К. : Либідь, 2001. – 3-тє вид., стереотип. – 560 с.
5. Цыпин Г. Обучение игры на фортепиано : учеб. пособие [для студентов пед. ин-тов по спец. № 2119 «Музыка и пение»] / Г. Цыпин. – М. : Просвещение, 1984. – 176 с.
6. Шапар В. Сучасний тлумачний психологічний словник / В. Шапар. – Х. : Прапор, 2007. – 640 с.

REFERENCES:

1. Maksimenko S. Zagal'na psihologija : navch. pos. / S. Maksimenko. – K. : Centr uchbovoi literaturi, 2008. – Vid. 3-є, pererobl. ta dop. – 272 s.
2. Petrushin V. Muzykal'naja psihologija : uchebnoe posobie [dlja vuzov] / V. Petrushin. – M. : Akademicheskij Proekt; Trikssta, 2008. – 2-є izd. – 400 s.
3. Psihologija : navch. posib. / O. Vinoslavs'ka, O. Breuseneko-Kuznecov, V. Zlivkov ta in. // [za nauk. red. O. Vinoslavs'ka]. – K. : Inkos, 2005. – 352 s.
4. Psihologija : pidruchnik / Ju. Trofimov, V. Ribalka, P. Goncharuk ta in. // [za red. Ju. Trofimova]. – K. : Libid', 2001. – 3-tє vid., stereotip. – 560 s.
5. Cypin G. Obuchenie igry na fortepiano : ucheb. posobie [dlja studentov ped. in-tov po spec. № 2119 «Muzyka i penie»] / G. Cypin. – M. : Prosveshhenie, 1984. – 176 s.
6. Shapar V. Suchasnij tлумачnij psihologichnij slovnik / V. Shapar. – H. : Prapor, 2007. – 640 s.

Статтю подано до редакції 05.04.2015 р.